

THE RECEPTIVITY AND ADAPTIBILITY OF BORROWINGS IN THE ALBANIAN LANGUAGE

Zarije Nuredini

University of Tetovo, Republic of North Macedonia, zarije.nuredini@unite.edu.mk

Abstract: Considering the high influence of English-derived terms into Albanian, one might argue that the standard Albanian is gradually opening the gateway for the foreign terms, at all levels of discourse. Since most foreign elements entering through this port are more or less closely related by form and include common models of content for other languages as well (computer, monitor, display), then these elements serve as gateways for those languages. As a common stream that passes through them, in particular the English terms, as international ones, turn these gates into means of communication with the common circulating mass (foreign terms for each of them).

Not only are anglicisms invading almost all fields of knowledge, but they are also going deeply into the language, penetrating even in the book area (mass media, journalism), and into the simple discourse of ordinary people who use terms from the field of information technology, such as: click, mouse, keyboard, monitor, etc.

We, in any case, should not allow ourselves to be locked in a shell. We should be open to all nations, languages and cultures of the world. Nonetheless, we ought to borrow when it is necessary and to loan words only when we do not have our ones.

The borrowing of foreign terms, especially terms derived from English, in the center of the language, and their activation in ordinary discourse, creates a problematic situation, because it gives them the right to be used equally with Albanian words, which makes them be rooted in the language and may no longer emerge from there.

Keywords: Borrowing, Anglicisms, gateway, field of knowledge, simple discourse.

PRANIMI DHE PËRSHTATJA E HUAZIMEVE NË GJUHËN SHQIPE

Zarije Nuredini

Universiteti i Tetovës, Republika e Maqedonisë së Veriut, zarije.nuredini@unite.edu.mk

Rezyme: Duke pasur parasysh masën e madhe të vërshimit të termave me burim nga anglishtja në shqipe, mund të thuhet se gjuha shqipe nga dita në ditë po e zgjeron portën e hyrjes së termave të huaja, anglicizmave, në të gjitha nivelet e ligjërimit. Meqë pjesa më e madhe e elementeve të huaja që hyjnë përmes kësaj porte janë pak a shumë të afërta nga forma dhe përbëjnë modele të përbashkëta nga përmbajtja edhe për gjuhët e tjera (kompjuter, monitor, display), atëherë këto elemente shërbejnë si porta hyrjeje edhe për këto gjuhë. Si një rrymë e përbashkët që kalojnë nëpër to, në mënyrë të veçantë termat anglezë, si ndërkombëtare në pjesën më të madhe të tyre, i shndërrojnë këto porta në mjete komunikuese me masën e përbashkët qarkulluese (termat të huaj për secilën prej tyre).

Anglicizmat po pushtojnë pothuajse të gjitha fushat e dijes, por edhe po futen thellë në gjuhë, duke depërtuar edhe në zonën librore (masmedia, publicistikë) e deri në thjeshtligjërimit, ku dëgjohen në të folurit edhe të njerëzve të zakonshëm terma të përdorur si fjalë nga fusha e informatikës: klikoj, tastierë, maus, monitor etj. Ne nuk guxojmë të mbyllemi në guackën tonë, do të jemi të hapur me të gjithë popujt, gjuhët e kulturat e botës, por të mundohemi që gjithnjë të huazojmë atëherë kur do ta kemi të nevojshme e të domosdoshme dhe të importojmë fjalë vetëm atëherë kur nuk e prodhojmë dot. Zbritja e termave të huaj, sidomos e termave me burim nga anglishtja, në qendër të gjuhës dhe aktivizimi i tyre në ligjërimitin e zakonshëm krijon një situatë problematike, sepse u jep atyre të drejtën për t'u përdorur në kushte të barabarta me fjalët shqipe, çka bën që të rrënjosen në gjuhë dhe të mund të mos dalin më prej andej.

Fjalët kyçe: huazimet, anglicizmat, portën e hyrjes, fushat e dijes, zona librore, rrënjosen në gjuhë, thjeshtligjërimit etj.

Nuk ka gjuhë në botë që nuk ka huazuar fjalë prej gjuhëve të tjera, ndonëse dallohen për sasinë e tyre. Huazimet janë rezultat i kontakteve dhe marrëdhënieve të përhershme ekonomike, politike, kulturore etj. me pushtuesit si dhe me popujt fqinj. Shqipja, si edhe shumë gjuhë të tjera të popujve të vegjël, kanë qenë dhe ende janë nën ndikimin e fuqishëm të gjuhëve të huaja, dhe po përdorin pa nevojë një mal fjalësh, formash e gjedhesh të huaja.

Duke pasur parasysh masën e madhe të vërshimit të termave me burim nga anglishtja në shqipe, mund të thuhet se anglicizmat po e zgjerojnë nga dita në ditë portën e hyrjes së termave të huaj në gjuhën standarde në të gjitha nivelet e ligjërimit. Meqë pjesa më e madhe e elementeve të huaja që hyjnë përmes kësaj porte janë pak a shumë të afërta

nga forma dhe përbëjnë modele të përbashkëta nga përmbajtja edhe për gjuhët e tjera (kompjuter, monitor, display), atëherë këta elemente shërbejnë si porta hyrjeje edhe për gjuhë të tjera. Si një rrymë e përbashkët që kalojnë nëpër to, në mënyrë të veçantë termat anglezë, si ndërkombëtare në pjesën më të madhe të tyre, i shndërrojnë këto porta në enë komunikuese me masën e përbashkët qarkulluese (termat të huaj për secilën prej tyre).

Interneti shihet si një nga mjetet kryesore për përhapjen e proceseve të globalizimit, por edhe të përhapjes së anglishtes si gjuhë globale. Anglizmat po pushtojnë pothuajse të gjitha fushat e dijes, por edhe po futen thellë në gjuhë, duke depërtuar edhe në zonën librare (masmedia, publicistikë) e deri në thjeshtligjërimit, ku dëgjohen në të folurit edhe të njerëzve të zakonshëm terma të përdorur si fjalë nga fusha e informatikës: klikoj, maus, monitor etj. Fjalëve të huaja u është hapur shtegu të hyjnë në të gjitha anët në gjuhën shqipe, kryesisht, siç thamë edhe më lart, nëpërmjet mjeteve të informacionit masiv, shtypi e radiotelevizioni, keqpërdorim të gjuhës nga mjaft të quajtur intelektual e shtetarë, ministra e deputetë, te të cilët është krijuar paragjykim i fjalës e gjuhës amtare nuk tingëllon, prandaj nxitojmë me turravrap ta zëvendësojnë atë me fjalë të huaj, me bindjen se kjo e fundit i bën më intelektualë, më evropianë ose, siç thotë akademiku Rexhep Qosja: “*Jemi turrur të hyjmë në Evropë duke përdorur sa më shumë fjalë evropiane, por duke harruar se në Evropë nuk hyhet duke humbur identitetin gjuhësor dhe kombëtar*”. (Cit. sipas Q. Muratit, Kokrra urtësie për gjuhën, fq. 69.).

Ashtu sikur nuk mund të funksionojë shteti nëse shkelen ligjet kushtetuese, po ashtu nuk mund të funksionojë si duhet as gjuha shqipe nëse nuk përfillen rregullat e saj drejtshkrimore e drejtshqiptimore. Kujdesi për zbatimin e normës së gjuhës standarde ka rënë, në veçanti në futjen pa kriter të fjalëve dhe të ndërtimeve të huaja. Në leksikon e përgjithshëm ato janë futur gjithashtu edhe në kushtet e kontakteve qindravjeçare të drejtpërdrejta të shqipes me gjuhët e pushtuesve ose të fqinjëve, duke u përzier me leksikon vendës e duke formuar, sipas gjuhës hyrëse, shtresa të ndryshme leksikore, si, latinizmat (gjatë 500 vjet të pushtimit romak), greqizmat, sllavizmat dhe turqizmat (rreth 500 vjet të pushtimit turk).

Shqipja, si edhe shumë gjuhë të tjera të popujve të vegjël kanë qenë dhe ende janë nën ndikimin e fuqishëm të gjuhëve të huaja, veçmas me depërtimin e vrullshëm e shpeshherë të panevojshëm të fjalëve të huaja. Parimisht, sa më pak elemente gramatikore e leksikore të huaja, aq më mirë për të ruajtur qenien e një gjuhe si dhe për jetëgjatësinë e saj. Të pavetëdijshëm për këtë rrezik, po përdorim pa nevojë një mal fjalësh, formash e gjedhesh të huaja (Hamiti, 2018:4).

Ne nuk guxojmë të mbyllemi në guackën tonë, do të jemi të hapur me të gjithë popujt, gjuhët e kulturat e botës, por të mundohemi që gjithnjë të huazojmë atëherë kur do ta kemi të nevojshme e të domosdoshme dhe të importojmë fjalë vetëm atëherë kur nuk e prodhojmë dot. Përdorimi i termave të huaj, sidomos i termave me burim nga anglishtja, në qendër të gjuhës dhe aktivizimi i tyre në ligjërimitin e zakonshëm krijojnë një situatë problematike, sepse u jep atyre të drejtën për t’u përdorur në kushte të barabarta me fjalët shqipe, çka bën që të rrënjosen në gjuhë dhe të mund të mos dalin më prej andej. Siç thamë edhe më lart se kujdesi për zbatimin e normës së gjuhës standarde ka rënë, në veçanti në futjen pa kriter të fjalëve dhe të ndërtimeve të huaja. Në maskën e të qenit “modern” në të folurit e zakonshëm dëgjojmë fjalë të huaja, si: *president, bord, subvencion, eksperiencë, tender, transparencë, instruksion, influencë, aset, auditor, donacion, presidencë, extension, first lady, rang, lider, kuotë, favorit, abuzim, adaptues, adoptoj, acidim, akumuluj* etj. Disa nga këto fjalë të huaja janë mëshiruar thellë në gjuhë dhe janë bërë edhe pjesë e leksikut të gjuhës standarde shqipe. Duke folur për fjalët e huaja të panevojshme, prof. Shkurtajt me të drejtë pohon se “*shqipja standarde nënkupton edhe një normë leksikore, tipari kryesor i së cilës është çlirësia. Leksiku i këtij varianti nuk është pa kufij, si dhe te nënsistemet e tjera të shqipes standarde, por ndryshe nga kufijtë e normës gramatikore e fonetike, ata të leksikut karakterizohen nga çlirësia, nga përzgjedhja e njësisve sinonime, nga parapëlqimi i fjalës shqipe përballë fjalës së huazuar. Kjo çlirësi e normës leksikore paraqitet kështu si mundësi, si zhdërvjelltësi, si jetësim dhe jo si pengesë a pritë mospranuese, penguese a përjashtuese. Çlirësia e normës leksikore duhet të tkurret ndjeshëm kur ajo kërkohet te dysorët **fjalë e shqipes/fjalë e huazuar**.” (Shkurtajt, 2017:44-45)*

Faktor tjetër që ka ndikuar në huazimin e fjalëve të huaja është edhe rritja e lëvizjes së njerëzve nga njëri vend në tjetrin, rritja e komunikimit me anë të teknologjive të fjalës së fundit, rrjeteve sociale, bashkëpunimet ekonomike, shoqërore, kulturore etj. mes shteteve të ndryshme që kanë çuar edhe huazimet t’i shohim si rrjedhojë e këtij globalizimi. Gjuha shqipe klasifikohet ndër ato gjuhë që marrin fjalë nga gjuhët e tjera për disa arsye, si: për faktin se ajo është gjuhë e një vendi të vogël për nga numri i popullsisë që është i varur ekonomikisht dhe politikisht nga shtete më të fuqishme. Pra, rrugët e futjes së huazimeve në shqipe janë të shumta dhe secila prej tyre ka rëndësinë dhe specifikën e vet. Ndikim i fuqishëm për futjen e fjalëve të huaja në gjuhë kanë bisedat dhe debatet e realizuara në radio dhe TV, rrugë tjetër e depërtimit të huazimeve janë përkthimet e librave nga përkthyes të cilët janë të paformuar plotësisht nga ana gjuhësore, nga persona të cilët nuk kanë zotërim të mjaftueshëm të standardit gjuhësor, në përdorimin e shqipes standarde hetohen vështirësi, thyerje normash.

Fjalët e huaja, kurdoherë janë si malli që importohet (Shkurtaj, 2017:12). Huazimi i fjalëve është i krahasueshëm me huazimin e parave në jetën e përditshme si nga individët, ashtu edhe nga kompanitë e shtetet. *Do të huazojmë para vetëm atëherë kur e kemi të domosdoshme; do të importojmë ndonjë mall vetë atëherë kur nuk e prodhojmë dot* (Hamiti, 2018:5).

Për sa i përket terminologjisë, thotë prof. Gjovalin Shkurtaj, të gjitha gjuhët marrin terma e fjalë nga gjuhë tjera, sidomos nga anglishtja, porse shqipja po merr më shumë. Një pastrim patjetër që mund dhe duhet të bëhet. Të ngrihet vetëdija jonë se ruajtja e pasurisë dhe e pastërtisë së gjuhës, zbatimi i saj në praktikë nuk është vetëm detyrë individuale e çdo shqiptari, por është edhe detyrë kombëtare. Parashikohet se dukuria kryesore e cila lidhet me procesin e globalizimit rrezikojnë shumë kultura dhe gjuhë të popujve të vegjël të zhduken, rrezikshmëria e gjuhëve për t'u zhdukur, në veçanti në dy shekujt e ardhshëm do të vdesin gjysma e gjuhëve të popujve të vegjël. Andaj, nëse do ta ruajmë gjuhën, do ta ruajmë edhe identitetin tonë kombëtar. I këtij mendimi ishte edhe profesor Mahir Domi, ku mes tjerash thotë: *"Gjuha e gjallë popullore është arkiv i madh i së kaluarës, investimi madh i materialit dokumentar, pasqyrë historike më e vjetër, më besnike e jetës historike të një bashkësie"* (Nuredini, 2016:154). *Gjuha e vulos identitetin kombëtar, është shtylla e identitetit të një kombi*. Po ta humbim gjuhën, do ta humbim edhe kombin. Siç do të thoshte Humboldi: *"Gjuha e një populli është shpirti i tij dhe shpirti i tij është gjuha e tij"*. Epoka jonë është epokë e ngritjes historike, e pasurimit dhe forcimit të identitetit gjuhësor e kombëtar. Të ngrihet vetëdija jonë në ruajtjen dhe pastërtinë e gjuhës nga ndikimet e jashtme, se ruajtja e gjuhës, zbatimi i saj në praktikë nuk është detyrë apo dëshirë individuale po detyrë kombëtare. Barra për ruajtjen e gjuhës nga ndikimet e panevojshme të jashtme nuk është vetëm detyrë e gjuhëtarit, por gjuhën duhet ta ruajë çdo shqipfolës. Ta duam, ta ruajmë, ta mësojmë e ta studiojmë gjuhën amtare, sepse ashtu do ta ruajmë qenien tonë kombëtare. Siç përmenda edhe më lart se ne nuk guxojmë të mbyllemi vetëm në guaskën tonë. Do të jemi të hapur me të gjithë popujt, gjuhët dhe kulturat e botës.

LITERATURA

- ASh e RSh, *Për pastërtinë e gjuhë e gjuhës shqipe (fjalor)*, Tiranë, 1998.
ASh e RPSSH, *Fjalor drejtshkrimor i gjuhës shqipe*, Prishtinë, 1983; 1989.
AShSh, IGjL, *Gramatika e gjuhës shqipe I*, Tiranë, 1995.
Drejtshkrimi i gjuhës shqipe, Tiranë, 1973.
Islamaj, S. (2008). *Shqipja standarde dhe modernizimi i saj*, Gjuha shqipe, 3/2008, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë
Shkurtaj G. (2017). *Urgjenca gjuhësore*, Naimi, Tiranë,
Shkurtaj, G. (2006). *Kultura e gjuhës*, ShBLU, Tiranë,
Shkurtaj, G. (1998). *Ta duam dhe ta mbrojmë gjuhën tonë të bukur*, ShBLSh, Tiranë,
Murati, Q.(2000). *Gramatika e gabimeve – Kulla babilonike dhe përzierja e shqipes*, Shkup,
Hamit, A. (2018). *Kultura e gjuhës për të gjithë*, Shkup
Islamaj, S. (2008). *Shqipja standarde dhe modernizimi i saj*, Gjuha shqipe 3/2008, IAP, Prishtinë,
Spahiu, I., & Spahiu E. K. (2018). *THE ROLE OF SOCIAL INTERACTION IN LANGUAGE ACQUISITION*, Knowledge International Journal, 23 (5), 1399-1401.
Spahiu I., & Kryeziu N. (2021). *Grammatical mistakes of Albanian students in learning English as a foreign language*. Linguistics and Culture Review, 5 (S3), 814-822.
Zeqiri, A. (2021). *„Aspekte të huazimeve me origjinë anglo-saksone në gjuhën e folur shqipe dhe në mediat shqiptare në Maqedini dhe Kosovë“*, Tetovë